

Stvoření z ničeho / Creatio ex nihilo

Předpokládejme, že tento Vesmír měl nějaký počátek. Chápeme-li „počátek“ jako něco, co je součástí resp. složkou toho, čeho je počátkem, pak naše pochopení „počátku“ stále ještě není dost radikální. Na druhou stranu přímo neznáme nic, co bychom mohli označit za „počátek“ a co by bylo zcela odloučeno ode všeho, co nějak předcházelo z dřívějšího. Problém „počátku“ v radikálním, vyostřeném smyslu tedy nemůže být zkoumán ani řešen na základě zkušenosti, nýbrž představuje specifický problém teoretický, filosofický (dříve se říkávalo „metafyzický“). Vezmeme-li smysl slova „počátek“ opravdu vážně, pak musíme předpokládat, že jde o počátek něčeho, co tu dříve nebylo, tedy něčeho nového. Zároveň však platí, že nic nového v tomto světě není a snad ani nemůže být ve své úplnosti, tj. jakožto celek, jako skutečná integrita, čímsi docela novým, ale že jde vždycky o něco nového, co do sebe vtahuje i něco staršího nebo starého. Skutečně nové tedy nikdy není ve svém celku jen čímsi nebývalým a dosud se ve světě nevyskytujícím (nevyskytnuvším), ale vždycky tam najdeme – přinejmenším jako „materiál“ – i něco, co nepochybně pochází z dřívějšího. Proto nám dělá takové potíže pomyslet na to, že svět vcelku vznikl bez nějaké vazby na něco, co předcházelo, i když teoretičtí fyzikové a kosmologové jsou ve své většině přesvědčeni, že jakékoli dotazování po tom, co předcházelo Velkému Třesku, postrádá smyslu. Ty potíže však historicky souvisí s odporem novodobé vědy proti theologické tezi o „stvoření z ničeho“ (creatio ex nihilo). Tato teze je svým způsobem vlastně také „metafyzická“, protože nemůže být nijak nazřena z příkladů, které nám poskytuje zkušenost. Odtud přece pochází onen podivný takřka všeobecným dnes už jen „fundamentalistický“ odpor proti myšlence evoluce organismů. Proti myšlence „vzniku z ničeho“ byly stavěny anti-teze takového druhu, jako „omne vivum ex vivo“ apod., ale zároveň tím byla oživena a dokonce velmi zdůrazněna otázka, jak vůbec mohlo vzniknout cokoli živého v podmínkách neoživené planety. Řešení se hledalo v panspermii nebo dokonce ve všeobecné oživenosti hmoty vůbec, případně v panpsychismu aj. Přitom se zcela zapomínalo na to, že vedle opakujících se „struktur“, které zajisté nelze opomíjet ani zamlouvat, jsou nám na druhé straně dokonce přímo zkušeností poskytovány doklady o jedinečnosti živých útvarů. Myšlenka jedinečnosti a neopakovatelnosti se k velkému překvapení mnoha „exaktních“ vědců objevila i v teoretické fyzice, kdy řada odborníků sáhla po termínu „singularita“ právě v situacích, kdy selhává možnost uplatnění všeobecných (generálních) zákonitostí, do té doby považovaných za pevné a neměnné. Vše se zdá nasvědčovat tomu, že myšlenka singularity, byť možné s jistými úpravami, bude muset být uplatňována mnohem častěji, než je tomu dosud. A pak ovšem otázka „počátku“ resp. „počátků“ bude znovu na pořadu dne a bude muset být nově zkoumána a řešena.

(Písek, 071012-1.)